

■ Рэха 41-га

Неведомых салдат
стане менш

У Чавускім раёне пошукавікі падымаюць астанкі байцоў генерала Бакуніна

Тут, на краі вялікага поля, успомнілася аднойчы ўбачаная ў музеі карціна. Ён і яна цесна абняўшыся, сядзячы на квітне-ючым лузе, удалечыні віднеецца вёсачка, усё дыхае спако-ем і радасцю. Карціну можна было б назваць ідыліяй, калі б толькі не хмурыя паніклія салдаты, якія ідуць над імі ў небе. Вакол іх — калючы дрот і нібы адчуваецца подых смер-ці. Дзве рэальнасці сышліся ў адной кропцы і размінуліся ў часе. Зусім як каля вёсачкі з сімвалічнай назвай Блажавічы. Сёння тут гучаць дзіцячыя галасы і мірна спее кукуруза, а 75 гадоў таму, у 1941-м, пасля прарыву абароны Магілёва, байцы 61-га стралковага корпуса пад камандаваннем ге-нерала Фёдара Бакуніна рабілі адчайную спробу прабіцца да сваіх. На жаль, атрымалася ў нямногіх.

Дзякуючы гэтым людзям, неведомых салдат становіцца менш. Сяргей ТАГАЕЎ (у цэнтры), за ім Валерый БЯЗРУЧАНКА, кіраўнік групы «Братэрства» з Чавус, і дырэктар філіяла ТАА «Музейныя тэхналогіі» Сяргей БЯСПАНСКІ.

ПАХАВАННІ
ВАЙНЫ

Сёння аб тых гарачых днях сведчаць салдацкія манументы. У 1998 годзе каля вёскі Самулкі Чавускага раёна быў усталяваны помнік у выглядзе гарматы і стэлы, які нагадвае пра тое, якая цана была заплачана за будучую Перамогу ў першыя дні вайны. Блажавічы, Машок, Удоўск, Самулкі — на гэтай паласе працяг-ласцю прыкладна 5 кіламетраў у ліпені 41-га ішлі жорсткія, не на жыццё, а на смерць баі. Менаві-та тут 26, 27, 28 ліпеня ў сутычку з немцамі ўступілі байцы 61-га стралковага корпуса генерала Бакуніна. Злучэнне налічвала каля 9 тысяч чалавек, большая частка байцоў і камандзіраў або трапіла ў палон, або загінула. Сам Бакунін вывёў усяго 140 ча-лавек...

Аляксандр Ракаў, настаўнік фізкультуры Блажавіцкай шко-лы, летась, скарачаючы праз по-ле шлях у суседнюю вёску Заба-лоцце, наткнуўся на нечаканую знаходку. З зямлі тарчаў край салдацкай каскі. Пацягнуў на ся-бе, і з ямы паказаліся косткі. Ён хутка зразумеў, што гэта паха-ванне часоў Вялікай Айчыннай. Не аднойчы чуў ад старажылаў, як шмат тут палягло нашых бай-цоў. Жыхары нават не паспявалі хаваць забітых.

— Тэма вайны вельмі ба-лючая для мяне. Дзед прапаў без вестак у Брэсцкай крэпасці ў 41-м. Яшчэ адзін дайшоў да Берліна, яму пашчасціла вярнуц-ца дадому. Памёр у 1981 годзе. А вось Іван Лебедзеў, дзядзь-ка маёй маці, які быў прызва-ны ў маі 41-га, таксама знік у нябыт, — не хавае Аляксандр свайго хвалявання.

Ён сустракае нас каля Бла-гавіцкай школы. Побач стары храм 1904 года пабудовы і мо-гілкі, дзе ёсць пахаванні ваенных часоў. Насупраць помнік студэн-там Магілёўскага педінстытута, якія ў ліпені 1941 года ў складзе 1-га камуністычнага знішчаль-нага батальёна стрымлівалі тут наступленне нямецка-фашыс-цкіх захопнікаў. На граніце імёны 12 студэнтаў-герояў. Помнік быў устаноўлены ў 2005 годзе на грошы выкладчыкаў і студэнтаў МДУ імя А. Куляшова.

Пошукавікі працуюць на тэ-рыторыі Чавускага раёна не першы год. Але зямля не вель-

мі ахвотна вяртае імёны палег-лых тут сваіх сыноў. Кіраўніку Магілёўскага абласнога гісто-рыка-патрыятычнага пошу-кавага клуба «Віктру» Міка-лаю БАРЫСЕНКУ пашчасціла знайсці ў Цэнтральным архіве Мінабароны Расіі схему з месца-мі пахаванняў, якую склаў баец 61-га корпуса пасля выхаду з акружэння. Знойдзенае Аляк-сандрам месца якраз з іх ліку. Мікалай Барысенка лічыць, што на палях у раёне Блажавіч такіх стыхійных магіл не менш, чым пяць.

АПАНТАНЫЯ
ЛЮДЗІ

Сяргей Тагаеў, сам цалкам захоплены пошукавай справай чалавек, можа заразіць любога. Ён камандзір пошукавага атра-да «Рэха вайны», выкладчык электратэхнічнага каледжа, та-му большасць навічоку менавіта адтуль. Ёсць і школьнікі. Антон Кунакін — дзесяцікласнік, ву-чыцца ў 25-й магілёўскай школе. «Палеглым вяртаем імёны» — так называецца яго даследчая работа па абароне Магілёва, напісаная пад кіраўніцтвам на-стаўніка Юрыя Жыгальда. Яе мэ-та — знайсці сведка і перадаць паказанні пошукавікам для пра-веркі інфармацыі. Еўдакія Осі-пава адна з іх, яна падказала месца пахавання трох чырвона-армейцаў. Па двух медальёнах, якія былі знойдзены на месцы пахавання, атрымалася ўста-навіць, што гэта былі два Міка-лаі — Рахаеў і Таранец.

Антон Пракапнёў, студэнт 5 курса механічнага факультэта

Першыя знаходкі.

Магілёўскага дзяржаўнага ўні-версітэта харчавання, ужо во-пытны пошукавік — займаецца гэтай справай 4 гады. У «Вік-кру» прыйшоў мэтанакіравана, на 1-м курсе ўніверсітэта заха-піўся краязнаўствам і даведаўся, што ў Магілёве існуе такі клуб. Цяпер ён правая рука кіраўніка. «Цікава шукаць, займацца гісто-рыяй. Асабіста знаходзіў і прад-меты амуніцыі, і астанкі байцоў. Не так даўно ў Сідаравічах было перапахаванне салдат, аднаго з іх я пры раскопках зачапіў за каску», — кажа ён. Менавіта дзякуючы Антону сталі вядомы прозвішчы больш трох тысяч савецкіх байцоў, захопленых у палон падчас абароны Магілёва. У свой вольны час ён шукае ў інтэрнэце сляды абаронцаў. Ра-бота вельмі карпатлівая, улічва-ючы, што такіх байцоў тысячы. Спачатку шукаў па адным, а потым вырашыў звучыць кола і напісаў: месца, дзе трапілі ў па-лон — Магілёў, 1941—1942 га-ды. Абагульнены банк даных «Мемарыял» выдаў каля 7 тысяч картэк ваеннапалонных. Але, як высветлілася, толькі 3 тысячы з іх трымалі абарону пад Магілё-вам. Малады хлопец сур'ёзна

спробу праз Чавускі раён. У сваіх дзённікавых запісах Канстанцін Сіманаў занатаваў, што ў баях паміж Магілёвам і Чавусамі, ка-ля вёскі Машок, пры выхадзе з акружэння загінуў камісар 61-га стралковага корпуса Іван Воро-наў. Мікалай Барысенка даўно ўжо спадзяецца знайсці месца пахавання камісара. Можна, ця-пер пашчасціць?

У камандзе ёсць пошука-вікі з Мінска, Быхава, Чавус. Старшыня Дзмітрый Лагуценка прадстаўляе 52-і асобны спецы-ялізаваны батальён. Ён сочыць за тым, каб раскопкі вяліся па правілах. Барысенка на правах галоўнага ўводзіць усіх у курс справы і праводзіць невялічкі інструктаж.

— Нікому не забывацца, што гэта месца былых баявых дзе-янняў. Абавязкова пры любой сумніўнай знаходцы выклікаць старшага. Самім нічога не ра-біць — гэтыя словы больш да-тычацца маладых, якія пошука-вай справай займаюцца ўпер-шыню.

Тут дагэтуль знаходзяць фрагменты гранат, снарадаў, мін — усяго смертаноснага, што засталася пасля трох дзён

Кароткі інструктаж праводзіць Мікалай БАРЫСЕНКА, і — да справы.

не па гадах. На жаль, шмат яго равеснікаў нават не ведае пра сваіх гераічных дзядоў. Антон можа раскажаць пра сваіх усё. Адзін з яго продкаў загінуў пры абароне Севастопалля. Знаёмы, які быў з ім у адным падраздзя-ленні, раскажаў, што гэта адбы-лося, калі яны плылі на вялікіх лодках і іх пачалі бамбіць.

ТРАГІЧНЫ ЛЁС
АБАРОНЦАЎ

У сваёй кнізе «1941 год: па-лаючыя рубяжы Дняпра і Со-жа» Мікалай Барысенка, спасы-лаючыся на савецкія і нямецкія крыніцы, у дэталях перадаваў, як разгортваліся падзеі. Магілёў трымаўся 23 дні, вораг захоплі-ваў суседнія населеныя пункты, а тут усё яшчэ аказвалі супра-ціўленне. Горад быў у катле, калі байцы былі вымушаны спыніць баі і выходзіць з акружэння. Каля 4 тысяч чалавек пад ка-мандаваннем генерала Міхаіла Раманава адыходзіла ў напрам-ку Буйнічы — Брускі. Злучэнне генерала Бакуніна рабіла гэтую

жорсткіх баёў. Тут ляжыць больш за 2000 савецкіх салдат. За апошнія 20 гадоў ад Самулак да Блажавіч пошукавікі знайшлі каля тысячы. Так што працы яшчэ хопіць надоўга.

У сёлетнім сезоне гэта пер-шыя раскопкі. Яны даюць старт чарговай абласной вахце памя-ці, якая працягнецца да кастрыч-ніка. Самае каштоўнае, вядома, медальёны — яны дапамогуць усталяваць імёны тых, хто загі-нуў. Гэта тое, дзеля чаго ўласна і працуюць пошукавікі. Іх работа, лічы, ювелірная. Бо, каб не пра-пусціць маленькую металічную або пластмасавую капсулу, трэ-ба ўвесь час напружана ўгляда-цца ў зямлю. А потым яшчэ кожны яе сантыметр пераціраць паль-цамі. Справа вельмі адказная, таму капаюць людзі выключна вопытныя. Яны бачаць тое, што не відаць нам. Вось і зараз Сяргей Тагаеў робіць выснову, што ў яме ляжаць зусім маладыя хлоп-цы, якім падчас пахавання было каля 20. Падлеткі ў форме «Вік-кру» перабіраюць пальцамі вы-кінутую наверх зямлю. Асобна складаюцца астанкі. Яны будуць перапахаваны каля брацкіх ма-гіл, калі скончацца пошукавыя работы.

Пахаванне стыхійнае, аб гэ-тым сведчаць наспех кінутыя паверх забітых вінтоўкі. Асобна ляжаць каскі. На адной з іх тры кулявыя прабоіны. Некалькі га-дзін бесперапыннай працы — і падняты астанкі 9 байцоў. На працягу 3 дзён у трох розных пахаваннях каля Блажавіч зной-дзены астанкі яшчэ 11. У пяц-рых з іх аказаліся медальёны ўзору 1925 і 1939 гадоў. А гэта значыць ёсць надзея, што невя-домых стане менш. Медальёны перададзены на экспертызу. Цяпер усе спадзяванні на яе. А пошукі працягваюцца.

Нэлі ЗІГУЛЯ. zigulya@zviazda.by

■ Экслібрыс «Звязды»

ПА СТАРОНКАХ
УСПАМІНАЎ

Барыс Сачанка.
Пад сузор'ем
сярпа і молата. —
Мінск: Кнігазбор,
2016. — 548 с.

Пісьменнік Барыс Сачанка — з кагор-ты тых, каго не трэ-ба адмыслова прад-стаўляць чытачу. Яго ведаюць, любяць і цэняць пакаленні бе-ларусаў. Яго раманы, апавяданні, перакла-ды, кнігі крытыкі і эсэ-істыкі шмат гадоў за-стаюцца прыкладамі творчасці чалавека, які валодаў неверагодным талентам, густам, выдат-ным пачуццём гумару. Аўтару, яркаму прадстаўніку пакалення шасцідзясятнікаў, сёлета магло б споўніцца 80... І як напамін пра яго асобу — новая кніга аповес-цяў, апавяданняў, запісаў розных гадоў.

Доўгім быў шлях гэтага выдання да чытача. Укла-дальнікам зборніка прозы «Пад сузор'ем сярпа і мо-лата» выступіў сам Барыс Сачанка. Кніга мусіла паба-чыць свет яшчэ ў 1990-х, але, на жаль, аўтар так і не змог патрымаць яе ў руках... Тым не менш яе змест з адлегласці часу не стаў драбнейшым і менш значным, хутчэй наадварот — праз прызму гадоў ярчэй бача-цца падзеі тых часоў, больш велічнай паўстае і сама постаць Барыса Сачанкі.

У новую кнігу класіка ўвайшлі розныя па жанры і змесце тэксты. Гэта і публіцыстычныя артыкулы, інтэр-в'ю (дарэчы, ёсць тут і гутарка з Барысам Сачанкам, якая некалі друкавалася ў «Звяздзе»), аўтабіяграфіч-ныя апавяданні і нататкі пад агульнай назвай «Восень у Парыжы», зроблены ў той час, калі пісьменнік прад-стаўляў Беларусь у ЮНЕСКА, дзе працаваў у Камісіі па культуры.

Крыху асобна стаіць аповесць «Засталіся толькі ўспаміны...», якую аўтар прысвяціў памяці сваёй маці Веры Сачанкі. Але ён падаецца, што менавіта гэты твор — цэнтральны, менавіта вакол яго гуртуюцца ўсе астатнія тэксты. Ён — ключ да разумення шляху пісьменніка, бо дзяцінства, ды і сама постаць маці, з'яўляецца скрываючаннем, з якога пачынаюцца многія жыццёвыя шляхі-дарогі. Праз лёс прастай жанчыны тут адлюстраваны лёс цэлага пакалення беларусаў. Жыццё ў вялікай вёсцы на Палессі, будаўніцтва ўлас-най гаспадаркі, калектывізацыя з яе разбуральнымі наступствамі, Вялікая Айчынная вайна і праца ў Гер-маніі, вяртанне на радзіму, дзе замест роднай хаты — толькі папалішча...

Зноў вёска, зноў вайна, зноў Чарнобыль, можа скруша ўздыхнуць чытач. Так, але колькі жыцця, коль-кі настальгіі, смутку па маці ў гэтым апаведзе Барыса Сачанкі, колькі надзей на лепшае шчаслівае жыццё ў Вялікім Бары, што на Хойніччыне, колькі стараннай працы! Гэты твор зусім не нудны, ён чытаецца як са-праўдны блокбастар. На лёс прастай беларускай сям'і, які ўсяго пакалення, выпала столькі падзей, што нават уявіць складана. Пагрозы высылкі ў Сібір з-за адмовы ўдзельнічаць у калектывізацыі, рызыка смерці падчас вайны, цяжкая, амаль непаспяхаваная праца ў Германіі, вызваленне дзякуючы амерыканцам і зноў — «гана-ровае» званне ворага і новыя пагрозы высылкі.

Тым не менш, насуперак усім нястачам, Барыс Сачанка здолеў развіць свой пісьменніцкі талент. Нягледзячы на перашкоды з боку «добразычліўцаў», ён, выхадзец з прастай палескай вёскі, са шматдзет-най сям'і, хлопец, чый бацька нарыхтоўваў бяроству, змог паступіць у ўніверсітэт у сталіцу, на адзяленне журналістыкі. Пасля атрымання дыплама працаваў у часопісах «Вожык», «Полымя», стаў паважаным ча-лавекам і нават прадстаўляў краіну на міжнароднай арэне. Чым не «амерыканская мара» па-беларуску? Чым не доказ неверагоднай моцы духу і стараннасці ўсяго пакалення шасцідзясятнікаў? Бо прыклад Барыса Сачанкі — не адзіны ў беларускай літаратуры гэтага перыяду.

Сем'і, якія апынуліся на прымусовой працы ў Гер-маніі і ў апошнія дні вайны былі вызваленыя амеры-канцамі, атрымалі магчымасць не вяртацца на папалішчы родных хат, а паспрабаваць пабудоваць жыццё ў Новым Швеце — у Амерыцы. Нямногія скарысталі гэтым шанцам, але на радзіме іх сталі лічыць здрад-нікамі і ворагамі. Лёс склаўся так, што менавіта Барыс Сачанка, чыё дзяцінства і юнацтва таксама было адзначана кляймо «быў у Германіі», стаў адным з першых журналістаў, даследчыкаў літаратуры, хто пачаў гучна казаць і пісаць пра здабыткі творцаў, якія жылі ў эміграцыі.

Думаецца, кніга Барыса Сачанкі зойме важнае мес-ца на паліцах бібліятэк беларусаў. Для кагосяці яна адкрые новыя рысы ўжо знаёмай постаці творцы, а для некага стане першым крокам для доўгага сяб-роўства. Яно, безумоўна, будзе доўгім, бо гэты твор-ца — настолькі таленавіты апавядальнік, што нельга не захапіцца яго майстэрствам.

Марына ВЕСЯЛУХА. vesialuha@zviazda.by